

Joan Ramon Veny-Mesquida, *Primera lliçó sobre mètrica catalana*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2024, 166 pp., ISBN: 978-84-9191-307-8

La col·lecció *Primera Lliçó*, fruit de la col·laboració entre la Càtedra Màrius Torres de la Universitat de Lleida i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, va camí de consolidar-se com el gran *Que sais-je?* dels estudis literaris catalans. Són llibres d'alta divulgació escrits no pas per mers divulgadors sinó per investigadors que han dedicat anys de la seva vida a fer recerca de primera mà sobre el tema sobre el qual parlen. El plantejament és més assagístic en alguns casos (com a *Primera lliçó sobre literatura*, de Pere Ballart) i més sistemàtic en altres, com la *Primera lliçó sobre mètrica catalana* que ressenyem, escrita per Joan Ramon Veny-Mesquida, director de la col·lecció. Es tracta, en qualsevol cas, d'una col·lecció utilíssima, molt ben plantejada i executada i que constitueix la millor expressió d'allò que l'argot acadèmic en diu la transferència, que no és sinó el retorn a la societat d'allò que els investigadors fan quan fan recerca.

Primera lliçó sobre mètrica catalana és un llibre que se situa dins una tradició que arrenca, si pensem en l'últim segle, amb l'encara útil *Resum de poètica catalana* d'Alfons Serra i Baldó i Rossend Llates, i que es desplega en els manuals —clars i pedagògics— de Josep Bargalló, les aportacions —a mig camí entre la recerca i el manual— de Salvador Oliva i el diccionari —també mig recerca mig repertori lexicogràfic— de Jordi Parramon. És una tradició sòlida, però al mateix temps molt migrada: en els últims quaranta anys, pocs noms podríem afegir als de Bargalló, Oliva i Parramon dins la nòmina d'estudiosos de la mètrica catalana. Veny-Mesquida s'afegeix, doncs, amb tots els honors a aquest llistat i renova el repertori de manuals de mètrica catalana amb una aportació que destaca per la seva claredat i ambició. Si fins ara els llibres de Bargalló eren els més amplis i clars de plantejament i els d'Oliva eren els més ambiciosos en termes conceptuals, Veny-Mesquida té alguna cosa de la voluntat divulgadora de Bargalló i de l'ambició intel·lectual d'Oliva.

Entre les virtuts de Veny-Mesquida hi ha el fet que parteix d'un coneixement a fons de manuals anàlegs publicats en altres llengües romàniques, molt en particular en castellà, francès i italià, cosa que li permet contrastar propostes terminològiques i incorporar recerques sobre l'origen d'alguns fenòmens mètrics poc conegudes entre nosaltres. També és destacable l'amplitud dels exemples aportats de la tradició poètica catalana: si Serra i Llates citaven amb preferència autors antics, Bargalló autors moderns i Oliva bàsicament Carner, Veny-Mesquida combina citacions de totes les èpoques.

En alguns punts, Veny-Mesquida es limita a oferir el que han dit altres tractadistes, mentre que en altres fa aportacions pròpies. En la qüestió de l'accent, per exemple, gran part del que diu prové dels llibres d'Oliva, degudament esmentats als llocs pertinents. En la qüestió dels contactes vocàlics, en canvi, el plantejament de Veny-Mesquida és original i innovador. L'autor és molt fi a l'hora de distingir entre fenòmens lingüístics i fenòmens mètrics, i considera que podem anomenar *llicències mètriques* els fenòmens que consisteixen en

una desviació lingüística, és a dir, que entren en *tensió* amb la norma lingüística. Així, fenòmens com *diftong* i *hiat* són propis de la llengua, mentre que quan parlem de *sinèresi*, *dièresi*, *sinalefa* i *dialefa* som en el terreny mètric. Podem parlar de *sinèresi* allà on dues vocals no diftongarien però el còmput sil·làbic obliga a fer-ho. Els casos, tan debatuts, de *glòria* i *passió* serien a primer cop d'ull exemples de sinèresi quan el poeta els considera bisíl·labs, però Veny-Mesquida observa amb precisió que només es poden considerar llicències poètiques «respecte de la més estricta normativa lingüística actual, no pas de la pronúncia real» (p. 41), i exposa les encertades objeccions de Ruyra i les vacil·lacions del mateix Fabra a l'hora de fixar aquest punt de la normativa.

El capítol sobre la rima té també un gran interès. És un tema més treballat per Bargalló que per Oliva i té una casuística complexa. Veny-Mesquida acompanya el lector pel laberint terminològic i ho fa amb rigor i encert. Potser hauria sigut interessant esmentar el concepte de *rima generatrice* —teoritzat per Carducci i discutit per Unamuno— segons el qual la rima contribueix a la generació del poema en la mesura que la cerca de la rima per part de l'autor fa que el text s'orienti en una direcció no preconcebuda d'entrada. Aquest tipus d'observacions ajuden a allunyar la percepció de la mètrica com un conjunt de taxonomies i prescripcions i a veure el lligam íntim entre forma i contingut que suposen les formes versificatòries.

Tractant-se d'una «primera lliçó», el nivell és alt, segurament difícil en alguns moments per al lector que no estigui familiaritzat prèviament amb la disciplina. De vegades, per exemple, s'utilitzen conceptes abans de definir-los, com quan s'esmenta la regla de corresponència 3 (RC3) en explicar la RC2, abans de l'explicació de la RC3 (p. 84). O quan es parla de la *inversió iàmbrica* (p. 80) sense que abans se li hagi explicat al lector què és el *iambe*. Quan Veny-Mesquida parla dels decasíl·labs (p. 87-89) segueix la terminologia clàssica, és a dir, parla d'*hemístiquis* i *cesura* i no de *còlons* i de *tall*, com proposa Oliva, sense tanmateix polemitzar explícitament amb la proposta terminològica d'Oliva. Atès que el text es presenta com la primera part d'un manual de mètrica més ampli que s'acabarà publicant en altres volums de la sèrie «Primera lliçó», potser aquesta mancança quedarà resolta en algun dels futurs volums. Tant de bo els tinguem aviat.

Ignasi Moreta (UPF)

nómenos d'harmonización vocálica contrapuestos a la metafonía más tradicional, esto ye: non inflexiones del segmentu tónicu por harmonización con vocal desinencial final (*gochu* > *guchu*), sinón de la vocal interior al son del altor de la tónica, sistemática en paradigmas derivativos (*gochu*, pero *guchín*, *guchucu*/*gochón*, *gochacu*). Anque'l fenómenu (cuento qu'interesante na caracterización y esplicación global de la metafonía asturiana y de la diacronía del vocalismu en xeneral) ye reconocible, colos sos matices y con más o menos vitalidá, nun ampliu espectru de fales transicionales occidentales, nun ye oxetu d'un tratamientu específicu nesti trabayu señeru, referiu precisamente al focu xeográficu onde foi descritu primeramente.

Poques gracies que nuna encuestación de so tan ambiciosa ye prácticamente imposible captar de primeres tolos matices contrastivos posibles, cuantimás nun contestu d'interferencia ya influencia creciente del modelu castellanu y la regresión consiguiente del asturianu tradicional. Polo tanto, l'ausencia d'esti tipu de precisiones nun compromete en nada la escelencia del trabayu de Monteavaro, que siempre será susceptible de complementase y arriquecese n'investigaciones sucesives, cada vez más comprometíes, eso sí, pol retrocesu rápidu del rexistru tradicionalista arriendes del tráxicu esbarrumbe de la demografía rural asturiana de los últimos años.

Tamos, en fin y en pos, ente una obra fundamental y exemplar de la dialectoloxía y la investigación llingüística asturiana de los últimos años que rompe y afonda nun camín bien prometedor nel qu'espere-mos que'l propiu autor, y otros que vengan detrás, siga aportándonos el so bon facer. Un bon facer que, otramiente, tien tamién el so dignu reflexu na edición profesional y afayadiza de la editorial Trabe, qu'engrosa con ella'l so catálogu yá bien bultable d'obres d'investigación llingüística y filolóxica.

Xulio VIEJO FERNÁNDEZ
Universidá d'Uviéu

Referencias bibliográficas

- CATALÁN MENÉNDEZ-PIDAL, Diego (1989): *Las lenguas circunvecinas del castellano*. Madrid: Paraninfo, pp. 30-99.
- MENÉNDEZ GARCÍA, Manuel (1963): *El Cuarto de los Valles (Un habla del occidente asturiano)*. Oviedo: Instituto de Estudios Asturianos, v. 1, pp. 45-46.
- RODRÍGUEZ CASTELLANO, Lorenzo (1954): *Aspectos del bable occidental*. Oviedo: Instituto de Estudios Asturianos.
- VENY-MESQUIDA, Joan Ramon (2024): *Primera lliçó sobre mètrica catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 168 p.

La *Primera lliçó sobre mètrica catalana* de Joan Ramon Veny-Mesquida s'inserix en el marc de les publicacions de la collecció «Primera lliçó» de la Càtedra Màrius Torres (Universitat de Lleida) i les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, que pretén oferir una visió sumària de diversos temes de caire literari. Entre les publicacions de la collecció, la de mètrica n'ocupa la cinquena posició, precedida per la més general sobre literatura, de Pere Ballart; la que examina Àngel Guimerà, de Ramon Bacardit; la d'assaig, de Gonçal López-Pampló; i la de teatre, de Ramon X. Rosselló. Així, doncs, aquesta cinquena primera lliçó s'emmarca dins un projecte molt més ampli i ambiciós d'oferir els fonaments necessaris per al gaudi i la crítica literària, uns textos sintètics però imprescindibles per a una bona introducció a la matèria literària. S'ha d'entendre, doncs, aquest volum com un graó més en la conformació d'una biblioteca general dels estudis literaris, amb aquestes guies introductòries als temes cabdals de la literatura catalana. Precisament, aquest és el fort de la publicació de Veny-Mesquida, la capacitat de, en solament unes 160 pàgines, poder-hi condensar tot l'essencial per a la comprensió de la mètrica catalana.

És interessant assenyalar en quin panorama s'insereix aquest volum. Anteriorment, el volum més actual sobre mètrica catalana que posseïem era la *Nova introducció a la mètrica* de Salvador Oliva (2008), que, al cap i a la fi, es plantejà com una revisió i ampliació de la *Introducció a la mètrica* (1986), obres que conviuen amb el *Manual de mètrica i versificació catalanes* de Josep Bargalló (1991, amb reedició del 2007 i reimpressió del 2024). Aquestes obres poden ser vistes com a continuadores de la primera *Mètrica catalana* d'Oliva (1980), que establí les bases de l'estudi mètric generativista i n'actualitzà el camp, que, malgrat alguns estudis més esparsos (com els d'Argenter, aplegats al volum *De poètica i lingüística* de 1984), encara mantenia amb vigència el *Resum de poètica catalana* d'Alfons Serra-Baldó i Rossend Llatas (1932) com a obra de referència sobre mètrica catalana. L'estudi d'Oliva (1980) va ser, posteriorment, ampliat, actualitzat i replantejat a *La mètrica i el ritme de la prosa* (1992) i als volums més divulgatius ja citats. Així, el llibre de Veny-Mesquida apareix com un nou referent en la descripció de la mètrica catalana. Aquest nou volum satisfà el vessant científic i el divulgatiu, en tant que continua la tasca i els postulats de les obres que el precedeixen, alhora que els eixampla amb nous exemples i reflexions entorn de la mètrica catalana.

El volum es divideix en tres seccions majors («La síl·laba mètrica», «El ritme» i «La rima»), precedides per un preàmbul i una secció liminar, en què s'introdueixen alguns aspectes bàsics i generals de la matèria, i seguits per una extensa i rica bibliografia. Al preàmbul l'autor exposa les limitacions i l'abast del treball, que se centra en la descripció dels elements constitutius del vers català, la síl·laba mètrica, el ritme i la rima, elements que estructuraven la partició del volum. Amb això, exposa clarament que aquesta publicació configura la primera endinsada dins la mètrica, és a dir, als elements constitutius del vers, i, per tant, deixa de banda elements majors com l'estrofisme, els gèneres o les formes fixes. Igualment, el volum se centra en la descripció mètrica i, amb això, es distancia d'obres de caire més teòric, de les quals n'assumeix els principis, però no té com a objectiu la discussió teòrica en matèria mètrica.

La secció preliminar ofereix una introducció a la nomenclatura dels versos, segons el còmput català, occità, francès i portuguès de tenir present tantes síl·labes mètriques com conté el vers fins a la darrera tònica, i el contraposa al còmput castellà i italià, que considera tantes síl·labes com té el vers. Aquesta explicació es lliga amb la naturalesa d'aquests còmputos, que descansa en la tendència dels darrers mots de vers, oxítons per al català, l'occità, el francès i el portuguès, i paroxítons per a la resta. De la mateixa manera, recull, sense aplicació, la proposta de Di Girolamo d'unificar la nomenclatura, segons sistema català, occità, francès i portuguès. Seguidament, s'ofereix una breu, però completa, panoràmica de l'origen dels versos romànics, que recull tres teories que pretenen projectar llum sobre el sorgiment d'aquests versos. En aquesta secció s'exposa la tipologia mètrica del llatí clàssic, basada en la llargada de les síl·labes, i el pas des d'aquesta a un sistema síl·labicoaccentual estès arreu de la Romània, amb un reconeixement a la importància del francès i l'occità en la configuració del vers romànic.

Primera part, la síl·laba mètrica. La primera secció del volum inclou la descripció del comportament de la unitat mínima del vers català: la síl·laba mètrica. En aquesta secció, Veny-Mesquida introdueix el concepte de síl·laba per a centrar-se en el valor d'aquesta unitat en la constitució del vers i hi relaciona explicacions sobre la resíllabificació. Amb això, l'autor exposa la diferència entre les síl·labes dels mots aïllats, les síl·labes que es poden comptar en un enunciat, després de la resíllabificació, les síl·labes mètriques i la relació que estableixen amb les posicions del model de vers. Serveix aquesta part com a establiment de les bases conceptuals sobre la síl·laba mètrica, cosa que permet d'obrir pas a la qüestió més sucosa pel que fa al comportament de la síl·laba mètrica, la resolució dels contactes vocàlics, és a dir: «la divergència entre les síl·labes lèxiques i les enunciatives i entre aquestes i les mètriques, produïdes per la diferent solució que es pot donar als contactes vocàlics dins d'una paraula o entre paraules contigües» (p. 27). Amb això, els contactes vocàlics que es presenten es divideixen en dos grups, els d'interior de mot, que són el diftong, l'elisió, la fusió i el hiat, i els d'entre mots adjacents, que són el diftong sintàctic, l'elisió, la fusió i el hiat sintàctic. Molt rellevant és l'afany de l'autor per discernir entre aquells fenòmens que es donen de manera natural, és a dir, que són propis de la parla comuna, davant dels fenòmens que es donen com a llicència mètrica, és a dir, que es produeixen per a satisfer les restriccions mètriques d'un model concret. En aquest sentit, Veny-Mesquida recull la problemàtica i

dificultat de discernir alguns d'aquests casos, que s'accentua, sobretot, a nivell diacrònic. Aquesta diferenciació li permet contraposar els fenòmens anteriorment esmentats amb les llicències mètriques de la sinèresi i la dièresi, en interior de mot, i la sinalefa i la dialefa, entre mots. Així, s'analitzen diversos factors que poden intervenir en la solució dels contactes vocàlics, principalment les solucions diacròniques, en poetes com March o Serafi, o la implantació de la normativa. Es dona compte també de les solucions ortogràfiques, prefabrianes i postfabrianes, per a assenyalar aquests fenòmens, així com d'altres com el tractament gràfic de la erra muda final de mot. El recurs a les llicències mètriques es desglossa per a Veny-Mesquida a través de dos factors: l'evolució natural de la llengua i la pressió de la poètica de prestigi. En paral·lel a la resolució dels contactes vocàlics i les llicències associades, l'autor llista altres fenòmens menys freqüents que afecten el recompte mètric, principalment, la supressió de fonemes (afèresi, síncope i apòcope), l'addició de fonemes (pròtesi, epètesi i paragoge), les falques o rebles i el recurs a la cesura femenina. Aquest capítol es tanca amb una secció dedicada als fenòmens de principi i final de vers que contradiuen les regles de bona formació dels versos: l'hiperencavalcament (trencament d'un mot entre dos versos), la compensació (transvasament de síl·labes entre el final d'un vers i el principi d'un altre), i l'anacrusi (sí·l·laba àtona inicial que no computa).

Segona part, el ritme. El segon bloc de l'obra se centra en l'establiment dels conceptes que afecten la distribució rítmica dels versos i la seva vinculació amb els models mètrics. Així, la primera secció encara la definició i descripció de l'accent i el ritme. En aquest punt, l'autor proposa una diferenciació entre l'accent prosòdic i l'accent mètric, l'ictus. En aquest apartat recull qüestions com la consideració de la tonicitat o atonicitat de certs mots, com els monosíl·labs pertanyents a categories gramaticals, o la fixació de la posició i distribució dels accents en els enunciatos. També incorpora el desplaçament accentual dins d'un determinat mot, solucions que es poden donar en poesia en dobles de mots que poden presentar dues accentuacions diferents o quan es pren la llicència d'establir una accentuació forçada a un mot. Pel que fa a l'enunciat s'exposa la resolució de xocs i valls accentuals, com a condicionants de la distribució rítmica del vers. Amb això, partint d'Oliva (2008) s'estableix un sistema de representació de l'accent de quatre tipus: la sí·l·laba d'accent màxim (T), la sí·l·laba tònica desaccentuada (T⁻), la sí·l·laba àtona reaccentuada (A⁺) i la sí·l·laba àtona (A); amb aquesta representació l'autor reserva els valors de W (*weak*, feble) i S (*strong*, fort) per al model de vers, que ocupa la secció següent. El model de vers, doncs, ofereix «un patró abstracte d'estructures mètriques que subjau rere les realitzacions concretes de cada vers segons els usos conformats i fixats pel sistema de cada llengua» (p. 83). Els models es construeixen a partir del principi d'alternança rítmica, és a dir, de la successió de posicions febles i fortes (WS...). Així, aquests models abstractes es materialitzen en la realització versal a través de regles de correspondència, que Veny-Mesquida assumeix d'Oliva (1980), principalment. Aquestes regles de correspondència són les RC1 (correspondència perfecta entre model i realització: W→A, S→T), RC2 (S→A/_WS), i RC3 (WS→TA). Aquesta exposició permet l'establiment dels principals models de vers catalans, del tetrasíl·lab al dodecasíl·lab i l'alexandrí. Presenta el tetrasíl·lab com la combinació de dos iambs (WSWS) o el seu model amb inversió iàmbrica del primer grup (SWWS); el pentasíl·lab, vers poc usat en català, està integrat per una clàusula ternària i una binària (WWSWS) o a la inversa (WSWWS); l'hexasíl·lab es pot correspondre a tres iambs (WSWSWS) o dos anapests (WWSWWS); l'heptasíl·lab es constitueix amb dos iambs i un anapest, amb diferents possibilitats combinatòries (WSWSWWS, WSWWSWS, WWSWSWS); i l'octosíl·lab, generalment format per quatre iambs (WSWSWSWS), però que admet altres formacions com un iambe i dos anapests (WSWWSWWS), un anapest, un iambe i un anapest (WWSWSWWS) o dos anapests i un iambe (WWSWWSWS). Aquests versos tenen en comú el fet de no requerir una distribució rítmica concreta i, per tant, presentar una major llibertat en la distribució dels accents interns. L'octosíl·lab fa frontera entre aquest tipus de versos i els que requereixen una distribució accentual fixa. Així, l'octosíl·lab pot presentar un model cesurat (compost per dos tetrasíl·labs) i, per tant, exigeix accent a la quarta i a la vuitena sí·l·labes. Així: «Si acceptem que el vers més curt de la nostra llengua susceptible de ser sentit com a tal és el tetrasíl·lab i que la cesura divideix el vers en dos —o més— hemistiquis que tenen el mateix valor mètric d'un vers, aleshores convindrem que l'octosíl·lab és el vers més curt que pot ser cesurat» (p. 87). Veny-Mesquida també recull el cas de

l'enneasíllab i l'hendecasiHlab, versos poc usats en la poesia catalana i que admeten diferents combinacions de clàusules binàries i ternàries. Pel que fa al decasiHlab, l'autor assenyala que el model bàsic consta de cinc clàusules binàries (WSWSWSWSWS), amb les derivacions de dues binàries i dues ternàries (WSWSWWSWS) i dues ternàries i dues binàries (WWSWWSWSWS), al costat dels models cesurats a la quarta (4+6), cinquena (5+5) o sisena (6+4). El dodecasiHlab es forma amb sis iambes (WSWSWSWSWSWS) amb accents obligatoris, ictus, a la sisena síllaba o a la quarta i la vuitena, amb la combinació de quatre clàusules ternàries (WWSWWSWWSWS) o de tres binàries i dues ternàries (WSWSWSWWSWS) o a la inversa (WWSWWSWSWSWS); amb l'opció cesurada, l'alexandrí, compost per dos hexasiHlabb. És interessant el recurs de Veny-Mesquida a la combinatòria de clàusules ternàries i binàries en la definició del model, fet que, al cap i a la fi, permet donar compte de les diverses distribucions rítmiques d'alguns d'aquests versos sense haver de recórrer a l'explicació de les tensions i l'aplicació de diverses regles de correspondència entre model i realització, exposició que ja trobam en obres com les d'Oliva.

Tercera part, la rima. El darrer bloc del volum analitza i descriu la rima en el vers català. Cal assenyalar que aquest bloc és un punt diferencial respecte de les obres passades, d'entre les quals només han considerat la rima Serra-Baldó i Llatas (1932) i Bargalló (1991). En aquest apartat es defineix el concepte de rima: «el retorn regular en més d'un vers de sons idèntics o similars a partir de les seves darreres vocals accentuades» (p. 95). Amb això, Veny-Mesquida analitza els principals factors a tenir en compte per a l'estudi de la rima: la fonètica, la dialectologia històrica, l'estilística, la poètica del moment o del poeta, i la pràctica dels autors que hagin servit de model. Seguidament, aborda l'origen de la rima en el vers romànic, tot remuntant-la al *tropus* de la litúrgia llatina medieval, una estratègia mnemotècnica per al cant. Definit l'origen, l'autor encara les funcions de la rima. La principal funció de la rima és d'exercir d'ornament sonor, establint correspondències fòniques entre els distints finals de vers, però alhora funciona com a marca demarcativa del final de vers o, eventualment d'hemistiqui. Aquest paper delimitador es lliga amb la seva funció rítmica, perquè la repetició dels sons implica un ritme de repetició successiu després d'un nombre determinat de síllabes. Al mateix temps, la rima estructura els versos en estrofes i composicions, de manera que delimita l'estructura del poema. La funció semàntica de la rima permet l'associació de sentits a través de crides de mots, és a dir, que permet el lligam de significat entre les paraules rimades, ja sigui acostant-les semànticament (quan pertanyen a un mateix camp) com allunyant-les (si són significats contraris) per crear una tensió expressiva. La següent secció està dedicada a les normes de constitució de la rima, que consisteixen a evitar la rima idèntica, és a dir, la coincidència de dos mots iguals, excepte en els casos en què l'estructura poètica la reclama; evitar la rima categorial, quan dos mots pertanyen a la mateixa categoria gramatical i presenten la rima a través de l'afix flexiu o derivatiu; evitar les rimes apagades per l'ús, rimes molt usades en la tradició poètica; evitar les rimes semàntiques, les de paraules que expressen idees anàlogues, properes o oposades; i evitar la confluència de rima assonant i consonant en una mateixa composició. D'una manera semblant, es dedica part de l'exposició a definir la qualitat de les rimes, que poden ser fàcils, les que s'han d'evitar segons les pautes de construcció, pobres, riques o rares. La rima pot ser classificada des de tres punts de vista diferents segons es basi la classificació en el gènere del vers, la semblança fònica o la combinació de la rima dins l'estrofa. Des del punt de vista del gènere del vers, es diferencia, principalment, entre rima masculina, aquella que pren mots oxítons, o femenina, paroxítons o proparoxítons. Segons la semblança fònica, es pot parlar de rima total, o consonant, i parcial, o assonant. Des d'aquest punt de vista s'aborda l'examen de l'ús de les rimes consonants i assonants en la tradició poètica catalana, amb un incís en les falses rimes, aquells casos de correspondència gràfica, però no fònica. Tanquen el capítol els casos de la rima interna, la manca de rima i la combinació de la rima dins l'estrofa (monorima, creuada, apariada, encadenada, etc.).

En definitiva, tenim a les nostres mans un volum indispensable per a introduir-se a la mètrica. És un compendi que aprofundeix, sintèticament, en els temes essencials per a comprendre el funcionament del vers i ho fa amb una capacitat prou universalitzant que permet llegir l'obra no només com un referent per a la descripció i comprensió del vers català, sinó per a la del vers, sigui en la llengua que sigui. Igual-

ment, els nombrosos exemples i la introducció dels termes que es presenten converteix aquest volum en una obra apta per a un públic llec en qüestions de mètrica o poesia, i alhora amb l'assumpció, actualització i posada de manifest de qüestions discutides en la tradició d'estudi mètric català, s'estableix com una nova aportació per al públic versat.

Pere GARAU

VENY, Joan (2024): *Mirades a la llengua catalana*. Mallorca: Nova Editorial Moll, 374 p.

Vet aquí un nou recull d'articles del professor Joan Veny, la màxima autoritat vivent en dialectologia catalana, en els quals tracta temes de geolingüística, fonètica, lèxic (general i especialitzat), història de la llengua i cultura popular, tots procedents de revistes lingüístiques, miscel·lànies o actes de congressos.

El primer és una presentació del *Petit Atlas Lingüístic del Domini Català*, basat en una selecció dels mots aplegats per a l'ALDC que, a criteri de l'autor, tenen un interès especial. Els mapes presenten els mots agrupats en àrees de colors diferents, amb imatges quan cal (p. ex., els ornitònims) i de vegades amb símbols per a marcar respostes singulars o minoritàries. Tots els mapes són acompanyats d'un comentari que ajuda a interpretar-los i reconèixer-hi el valor lingüístic. Un apèndix final mostra alguns d'aquests mapes, si bé sense els colors originals, només amb tonalitats de gris, la qual cosa en dificulta el contrast de les àrees i els fa perdre valor interpretatiu. És, segurament, una exigència de l'editorial per a abaratir el cost del llibre. Veny mostra el profit que el dialectòleg pot treure dels mapes amb explicacions de la informació que ofereixen i els resultats que se'n deriven.

El segon article tracta de les lexies *blasfemar* i *renyar*, del punt de vista etimològic, geolingüístic i semàntic: aborda els sinònims dialectals i les variants formals i de sentit, i ho fa a partir de la rica informació obtinguda per a l'ALDC i —en el cas de *renyar*— de l'*Atlas lingüístic de la Terra Alta*, de Pere Navarro. Proposa *raonar* com a origen del mot *runar* 'renyar' propi d'algunes comarques occidentals, i aporta les propostes etimològiques de *blasfemar* i *flastomar*. D'aquesta segona forma no gosa assegurar-ne l'ètim, apuntant les diverses possibilitats exposades. Modestament, crec que hi hem de veure la continuació de la variant grega, prou documentada, *flastemo/flastimao*, que ha deixat descendència als parlars itàlics meridionals, a Sardenya i en català (*REW, FEW, DES, LGII, NDDC*). $[fl-]$ per $[bl-]$ en grec no deu ser més que el resultat de l'evolució pròpia de l'època hellenística de $[b] > [v]$: $[bl-] > [vl-] > [fl-]$. La variant popular amb dissimilació de les labiodentals fricatives $[v] - [f] > [v] - [t]$ (*vlasfemo* → *vlastemo* [→ *flastemo*]) degué conviure des de molt antic amb la forma culta eclesiàstica *blasfemo*, que degué ser alterada en *blastemo*, abundant en grec (*LGII*, s. v. *βλασφημω*), convivència que s'encomanà al llatí (*blasfemare - flastemare - blastemare*) i ha passat de manera desigual en romànic (cat. *blasfemar - flastomar - blastemar* [antic]; cast. *blasfemar*; occ. *blasfemar, blastemar*; sard. *frastimare*; friulès *blestemà*; rom. *blasfema - blestema*; it. *blasfemare - bestemmiare*; fr. *blasphémer*...). *Flastemare* → *flastomar* s'explica per la labialització de la vocal $[ə]$ seguida de la consonant bilabial $[m]$, ajudada per l'atracció formal analògica dels verbs en *-omar*, bastant més abundants i populars que els acabats en *-emar* (*domar, gomar, empalomar, esllomar, encolomar, plomar*...).

El tercer article és dedicat per Veny al model de llengua proposat per dos gramàtics del Camp de Tarragona, d'èpoques diferents: l'un, de la segona meitat del segle XIX, Antoni de Bofarull, renaixentista prefabrià; i l'altre, contemporani de Fabra, Antoni Rovira i Virgili. Destaca l'aportació que feren tots dos al model de llengua literària diferent de la llengua parlada col·loquial, més restrictiu el primer en l'acceptació de formes col·loquials i més receptiu el segon a la diversitat i el polimorfisme.

Els tres articles següents omplen l'apartat *Llengua i entorn natural*, dedicats especialment a denominacions de plantes (el 4 i el 5) i les denominacions d'elements propis del paisatge i el medi geològic o topogràfic (el 6).

Al número 4 exemplifica la varietat de fitònims documentada a l'ALDC i el seu origen etimològic (de vegades mitjançant manlleus a llengües veïnes), així com la motivació del significat principal i de

VENY MESQUIDA, Joan Ramón. *Primera lliçó sobre mètrica catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2024, 168 pp.

Pere Garau

Universitat de les Illes Balears, España

p.garau@uib.cat

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0222-0096>

La obra *Primera lliçó sobre mètrica catalana* de Joan Ramon Veny Mesquida, publicada por la Càtedra Màrius Torres y Publicacions de l'Abadia de Montserrat, ofrece una concisa, pero completa visión de la métrica catalana en solo 160 páginas. Este volumen condensa los aspectos más relevantes para la comprensión de las estructuras métricas del catalán, siguiendo la tradición de estudios previos como los de Salvador Oliva y Josep Bargalló. Al igual que sus predecesores, Veny-Mesquida aborda tanto los aspectos científicos como divulgativos de la métrica, pero con un enfoque más actual y ejemplos inéditos.

La obra se organiza en tres bloques principales: la sílaba métrica, el ritmo y la rima, precedidos por un preámbulo y una breve introducción a los términos básicos del estudio métrico. En esta introducción, el autor delimita claramente su campo de acción, centrándose en los elementos constitutivos del verso (la sílaba, el ritmo y la rima) y dejando de lado aspectos más generales como el estrofismo o los géneros poéticos. Asimismo, la obra se aleja de discusiones teóricas para ofrecer una descripción práctica de las estructuras métricas.

En la primera sección, dedicada a la sílaba métrica, Veny-Mesquida introduce el concepto para centrarse en el valor de esta unidad en la constitución del verso y la relaciona con explicaciones sobre la resilabificación. Con esto, el autor expone la diferencia entre las sílabas de las palabras aisladas, las sílabas que se pueden contar en un enunciado, después de la resilabificación, las sílabas métricas y la relación que establecen con las posiciones del modelo de verso. Sirve esta parte como establecimiento de las bases conceptuales sobre la sílaba métrica, lo que permite abrir paso a la cuestión más interesante respecto al comportamiento de la sílaba métrica, la resolución de los contactos vocálicos, es decir: la divergencia entre las sílabas léxicas y las enunciativas y entre estas y las métricas, producidas por la diferente solución que se puede dar a los contactos vocálicos dentro de una palabra o entre palabras contiguas. Los contactos vocálicos que se presentan se dividen en dos grupos: los de interior de palabra (que son el diptongo, la elisión, la fusión y el hiato) y los de entre palabras adyacentes (que son el diptongo sintáctico, la elisión, la fusión y el hiato sintáctico). Muy relevante es el afán del autor por discernir entre aquellos fenómenos que se dan de manera natural, es decir, que son propios del habla común, frente a los fenómenos que se dan como licencia métrica, es decir, que se producen para satisfacer las restricciones métricas de un modelo concreto. En este sentido, recoge la problemática y dificultad de discernir algunos de estos casos, que se acentúa, sobre todo, a nivel diacrónico, que le permite contraponer los fenómenos anteriormente mencionados con las licencias métricas (sinéresis y diéresis, en interior de palabra, y la sinalefa y la dialefa, entre palabras). Así, se analizan varios factores que pueden intervenir en la solución de los contactos vocálicos, principalmente las soluciones diacrónicas, en poetas como March o Serafí, o la implantación de la normativa. Se profundiza también en las soluciones ortográficas antes y después del establecimiento de la normativa catalana, así como otros casos como el tratamiento gráfico de la erre muda final de palabra. El recurso a las licencias métricas se desglosa para Veny-Mesquida a través de dos factores: la evolución natural de la lengua y la presión de la poética de prestigio. En paralelo

a la resolución de los contactos vocálicos y las licencias asociadas, lista otros fenómenos menos frecuentes que afectan el recuento métrico, principalmente, la supresión de fonemas (aféresis, síncope y apócope), la adición de fonemas (prótesis, epéntesis y paragoge), las falcas o rebles y el recurso a la cesura femenina. Este capítulo se cierra con una sección dedicada a los fenómenos de principio y final de verso que contradicen las reglas de buena formación de los versos: el hiperencabalgamiento (ruptura de una palabra entre dos versos), la compensación (trasvase de sílabas entre el final de un verso y el principio de otro), y la anacrusis (sílabas átonas iniciales que no cuentan).

La segunda sección se enfoca en el ritmo. Aquí, se discute la diferencia entre el acento prosódico y el acento métrico (*ictus*), y se establece un sistema de representación del acento. El modelo de verso, pues, ofrece un patrón abstracto de estructuras métricas que subyace tras las realizaciones concretas de cada verso, según los usos conformados y fijados por el sistema de cada lengua. Los modelos se construyen a partir del principio de alternancia rítmica, es decir, de la sucesión de posiciones débiles y fuertes. Así, estos modelos abstractos se materializan en la realización versal a través de reglas de correspondencia, que Veny-Mesquida asume de Oliva, principalmente. Veny-Mesquida explica las reglas de correspondencia que vinculan las estructuras métricas abstractas con las realizaciones concretas de los versos. Esta exposición permite el establecimiento de los principales modelos de verso catalanes, del tetrasílabo al dodecasílabo y el alejandrino. Esta organización del ritmo permite entender las combinaciones rítmicas tradicionales de los versos catalanes, en combinación con las posibilidades de resolución de los contactos vocálicos.

La última sección del volumen aborda el fenómeno de la rima, que estructura en tres bloques. El primero de estos bloques se centra en el establecimiento de las características fonológicas de la rima, a través de la definición de las consonantes, vocales y sus características, que permiten establecer los condicionantes de la rima perfecta o total. En este sentido, asume la definición de rima como la repetición de fonemas a partir de la última vocal tónica de dos o más versos. Con esto, describe las diferencias entre los tipos de rima, basados en el número de fonemas repetidos, la naturaleza de los fonemas repetidos y el carácter total o parcial de la rima. Del mismo modo, establece las diferentes posibles combinaciones vocálicas, lo que permite las diferentes rimas de las vocales abiertas y cerradas, así como fenómenos como la asonancia. La segunda sección se centra en la estructura de la rima, que afecta, principalmente, la distribución y combinación de las consonancias entre versos, con lo que da cuenta de los diferentes tipos de rima. La última sección hace referencia a las convenciones y licencias en la rima, que se establecen principalmente en función de la adecuación y normativa ortográfica, como puede ser la rima con palabras terminadas en *-ava*, o a convenciones morfológicas, como la consideración de igualación de palabras que presentan diferentes morfemas, sobre todo en formas verbales y formas de género.

Con todo, la publicación de esta *Primera lliçó sobre mètrica catalana* de Joan Veny-Mesquida representa una obra de referencia fundamental para el conocimiento de los elementos que constituyen el verso catalán. Con una profunda mirada sobre los fenómenos métricos, el autor ofrece una base sólida para la comprensión de las técnicas y estructuras que conforman la poesía catalana, estableciendo un marco descriptivo que complementa las aproximaciones teóricas y permite un análisis detallado de la versificación en catalán.